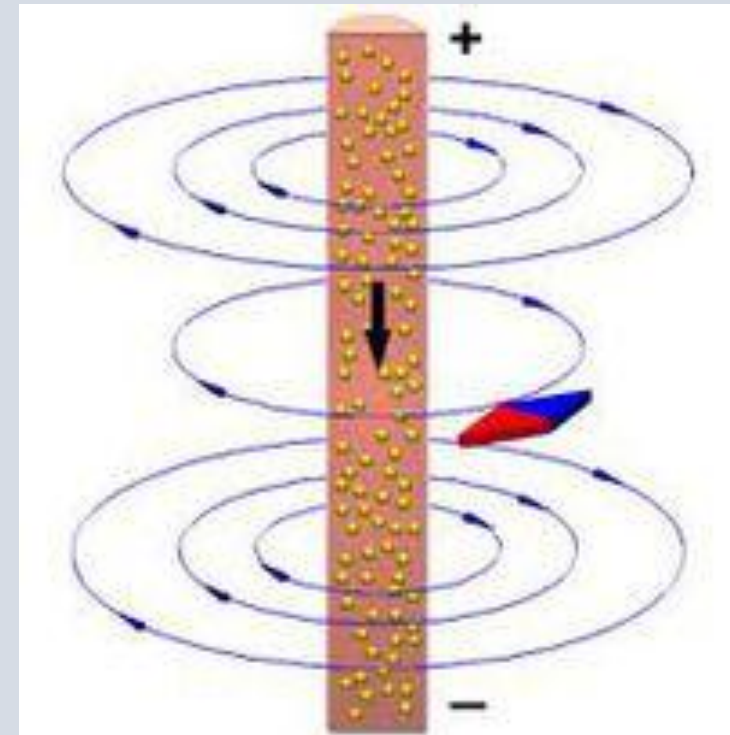

Egyenáram, mágneses mező

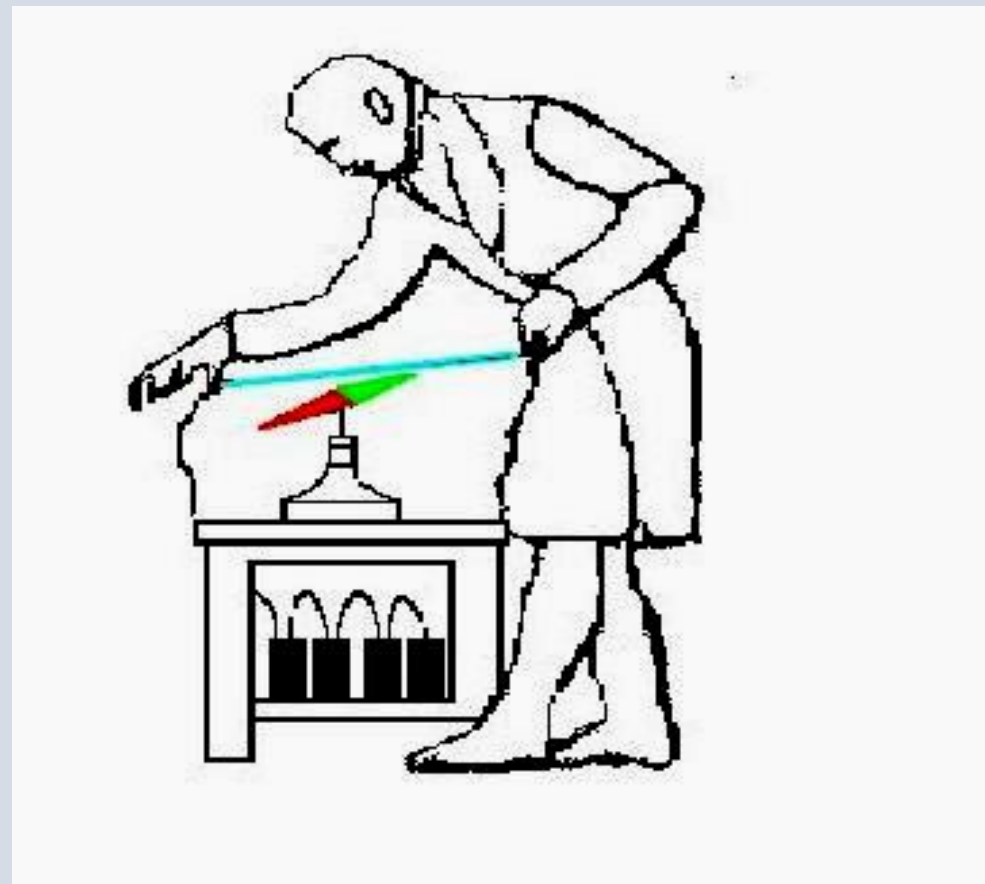
**Van valamilyen kapcsolat az
elektromosság és a
mágnesesség között?**

**Igen!
Milyen?**

Elektromos áram mágneses hatása

Elektromos áram mágneses hatása

- Nagyon sokáig azt hitték, hogy az elektromosság és mágnesesség között nincs kapcsolat. **1820** április 21-én *Hans Cristian Oersted* (1777 – 1851) dán fizikus a Koppenhágai Egyetemen egy kísérlet bemutatása során véletlenül **vette észre**, hogy a vezetőt, amelyben áram haladt mágneses tér veszi körül.

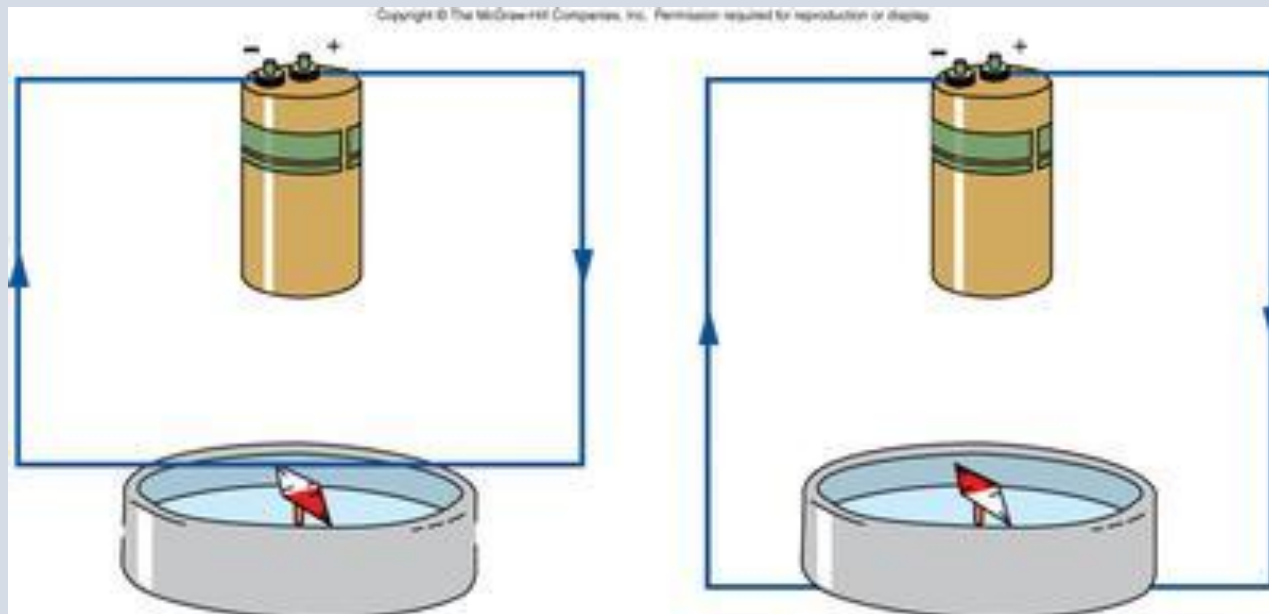
Oersted kísérlete

[video](#)

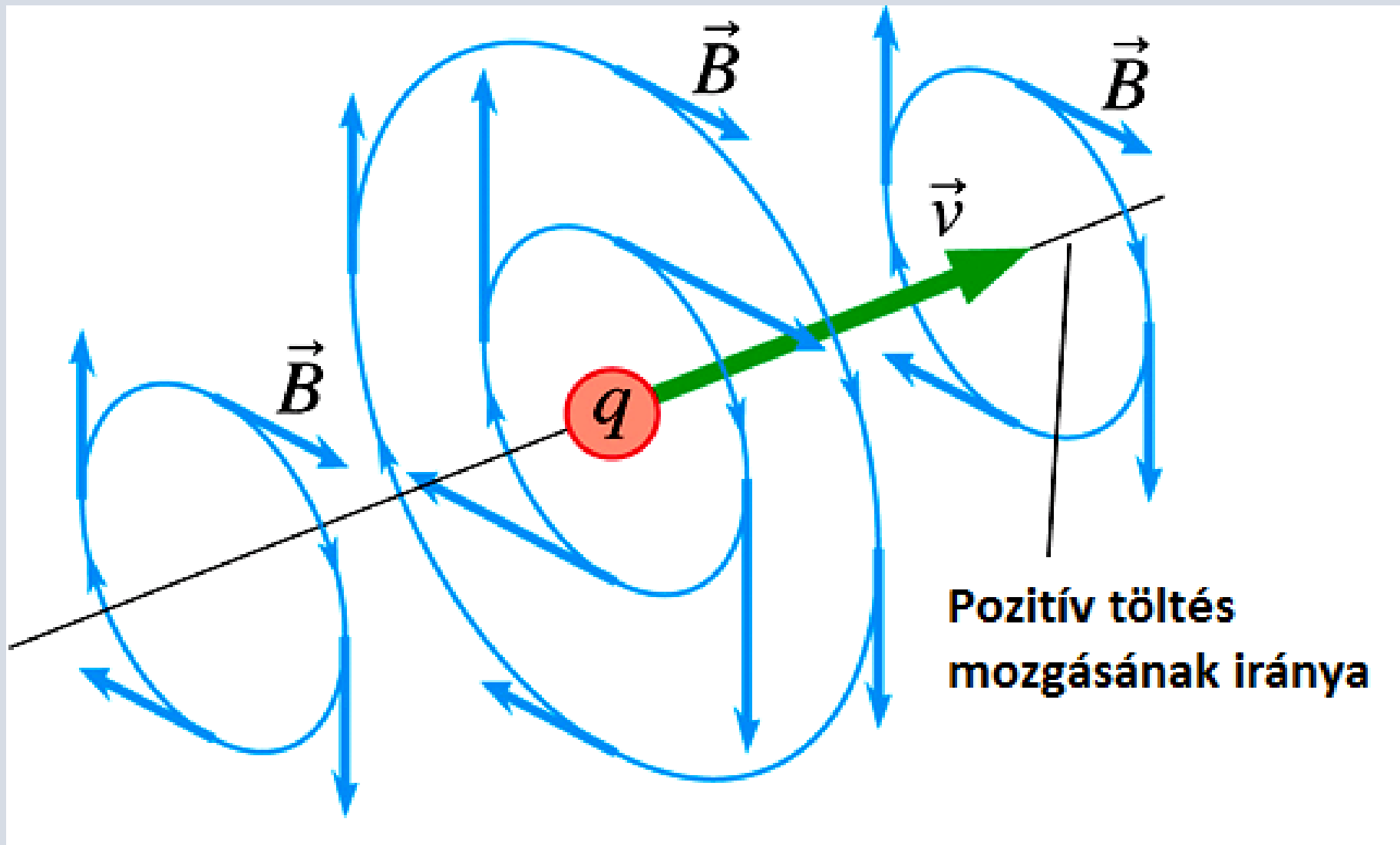
Hans
Christian
Oersted
(1777-1851)

Oersted kísérletével bizonyította, hogy az áramátjarta vezető körül mágneses tér jön létre.

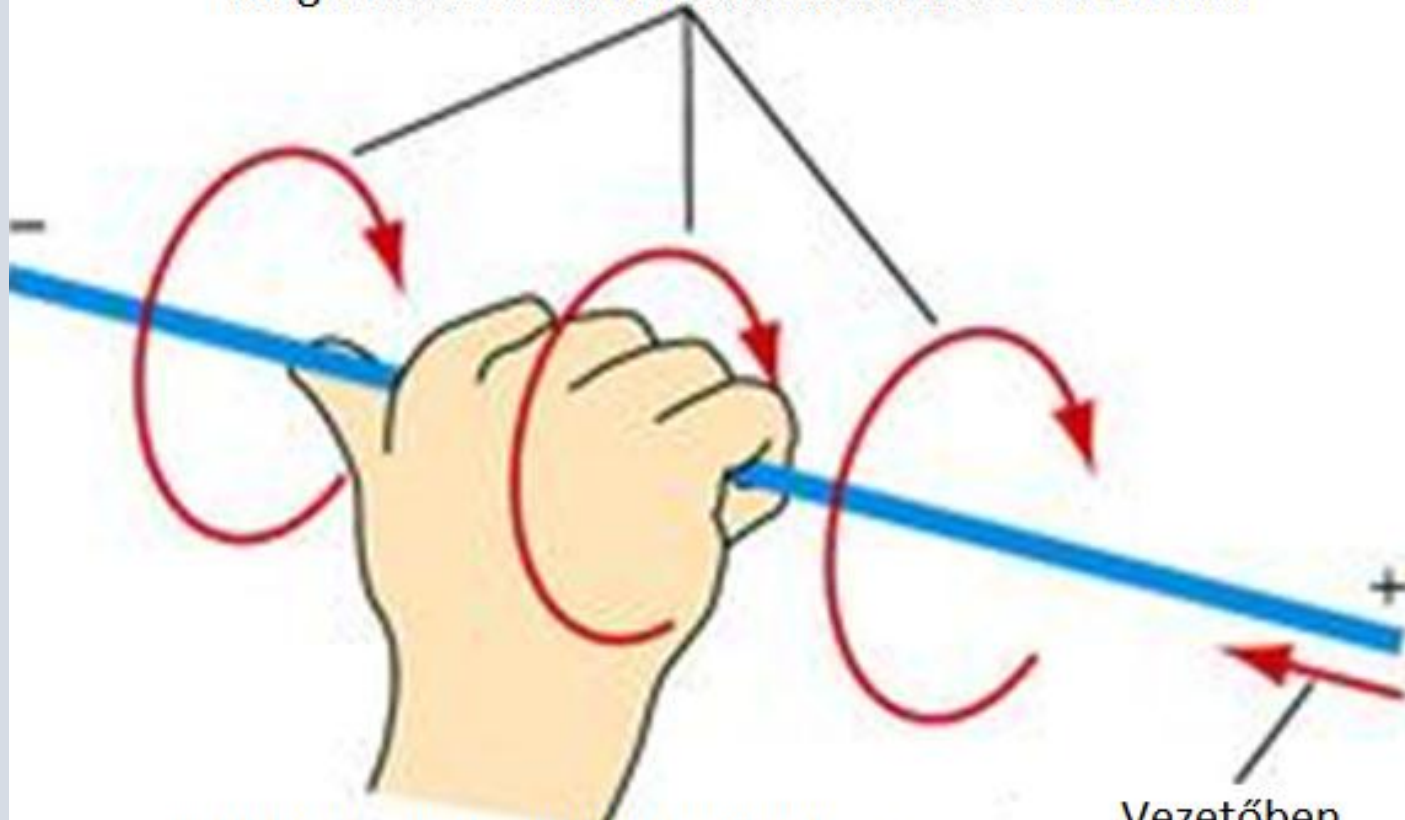
Vasreszelék az áramátjarta vezető körül.

A vezetőben mozgó töltés maga körül mágneses teret kelt

Egyenes vezető mágneses tere, *jobbkéz szabály*

Mágneses indukcióvonalak körbeveszik a vezetőt

Jobbkéz szabály: hüvelyk ujjunk az áram irányába, a többi az indukcióvonalak irányába mutat

Vezetőben
haladó áram

A vezetőben folyó áram iránya a papír síkjára merőleges és tőlünk távolodó irányba mutat.

Áramátjárta vezető körülvevő indukcióvonalak.

Oersted tiszteletére kibocsátott emlékbélyeg és boríték

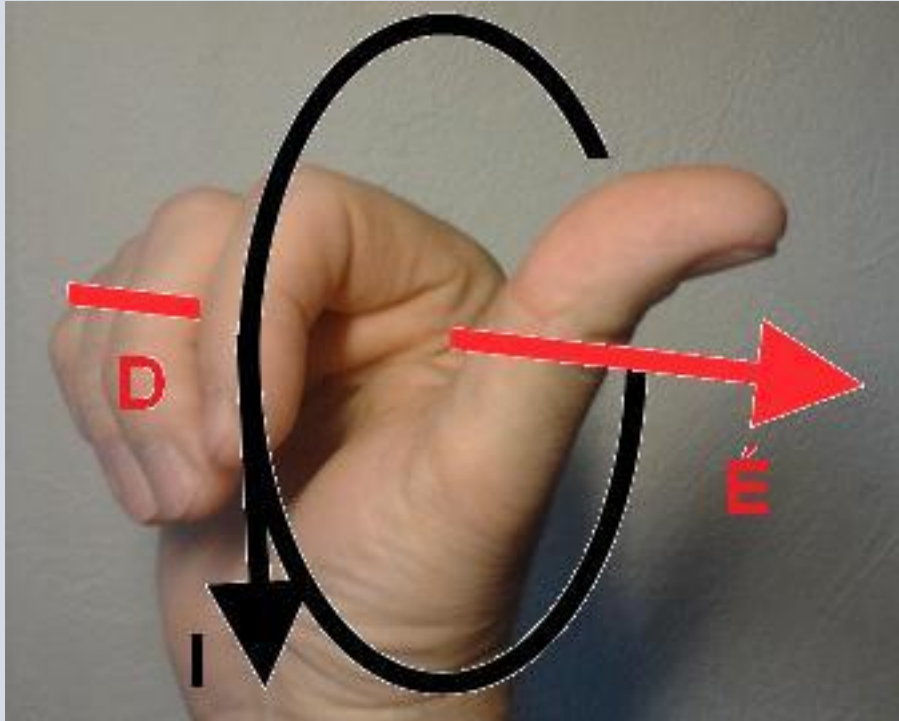
-Frimærke Nyt- 1. dagskuvert nr 153
København V First day cover no. 153

Mr. J. Teunissen
Kapelaniestraat 36
N E D E R W E E R T
H O L L A N D

Körvezető mágneses tere

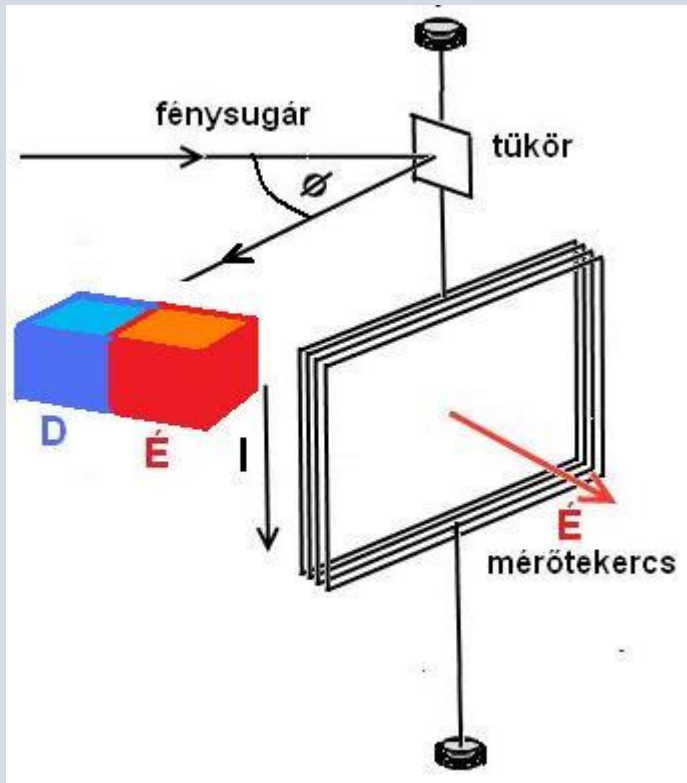

Ha áramátjárta vezetőből gyűrűt képezünk, akkor egymenetes tekercset kapunk. A tekercs északi pólusát az ábrán látható **jobbkez szabály** alapján határozhatjuk meg. Ha jobb kezünkön behajlított ujjaink az áram irányát mutatják, akkor a kinyújtott hüvelykujjunk fogja a tekercs északi végét mutatni.

Mágneses tér erősségének meghatározása

Mágneses indukció, indukció mértékegysége

Mágneses indukció (jele: B)

Mágneses indukció mérése magnetométerrel.
Az áramátjárta mérőkeret belsejében mágneses tér indukálódik (irányát a piros nyíl mutatja). A keretre a közelében lévő (piros és kék színű) mágnes tere **forgató hatással van**. Ezt mérjük.

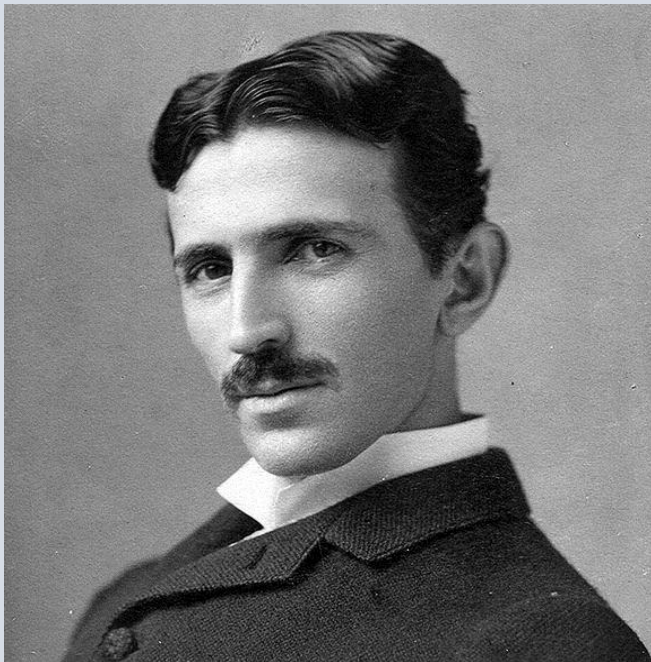
• A $B = \frac{M}{N \cdot I \cdot A}$ hányadost mágneses indukciónak nevezzük.

- N : a mérőkeret menetszáma
- I a keretben folyó áram erőssége
- A : a keret keresztmetszete
- M : az áramátjárta keretre a mágneses térben ható forgatónyomaték

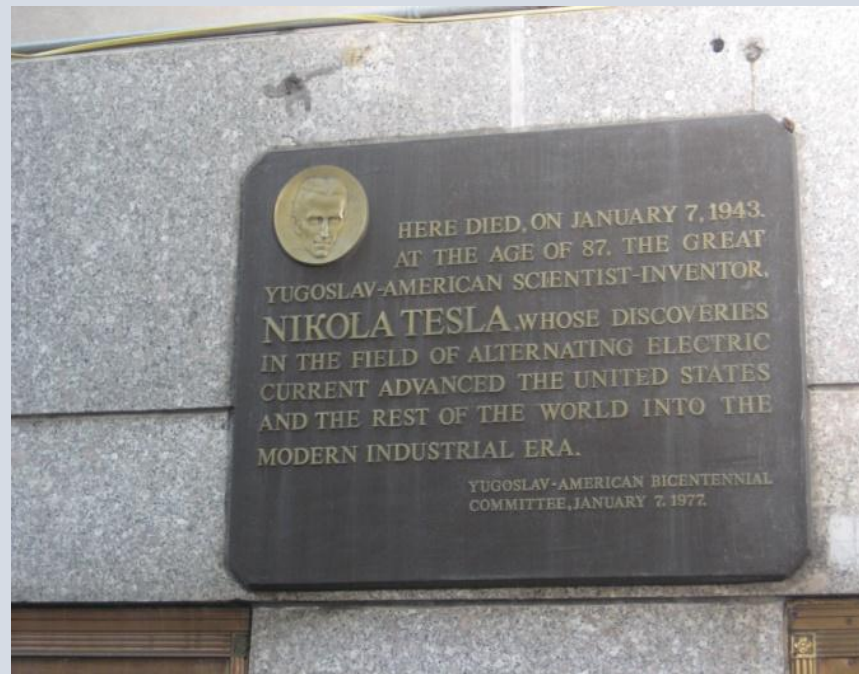
• A mágneses indukció mértékegysége *Nikola Tesla* (1856 – 1943) emlékére a Tesla.

$$1T = 1 \frac{N \cdot m}{A \cdot m^2} = 1 \frac{V \cdot s}{m^2}$$

B = 1 Tesla. Sok vagy kevés?

34 éves Nikola Tesla

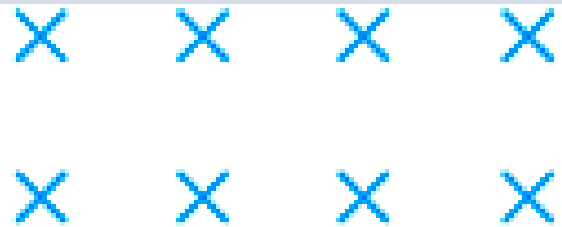
Tesla emléktáblája New Yorkban

1 Tesla igen erős mágneses mező. Ekkora indukciót létesítenek a Mágneses Rezonanciás orvosi vizsgálatok végrehajtásához.

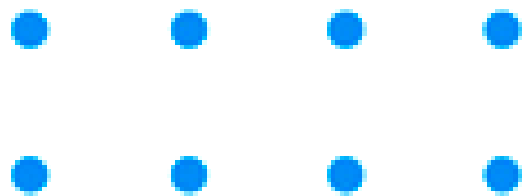
Egy mágneskártya letörléséhez kb. 0,1 T szükséges.

A Föld mágneses mezejének indukciója hazánkban kb. $4 \cdot 10^{-5}$ T.

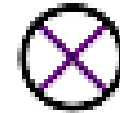
Indukcióvonalak, áramirány jelölése rajzban

Oldal síkjára merőleges
befelé mutató vektor

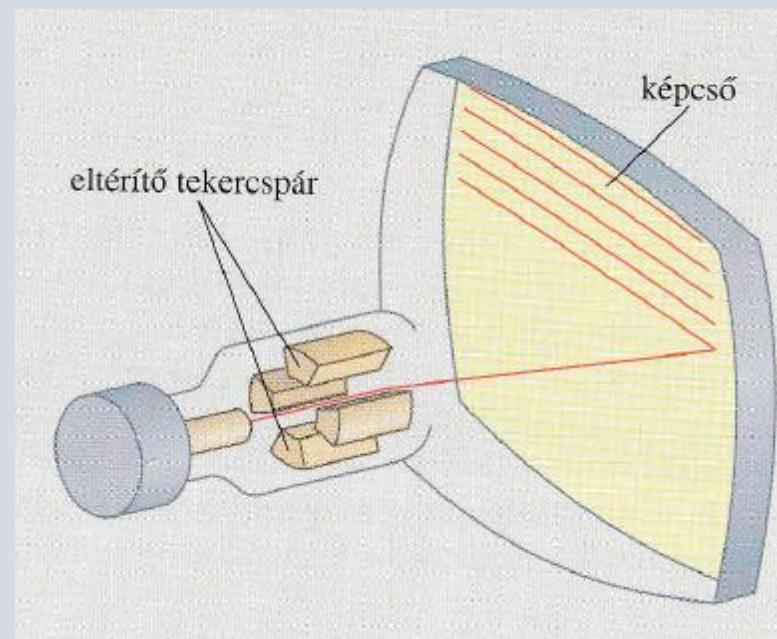
Oldal síkjára merőleges
felénk mutató vektor

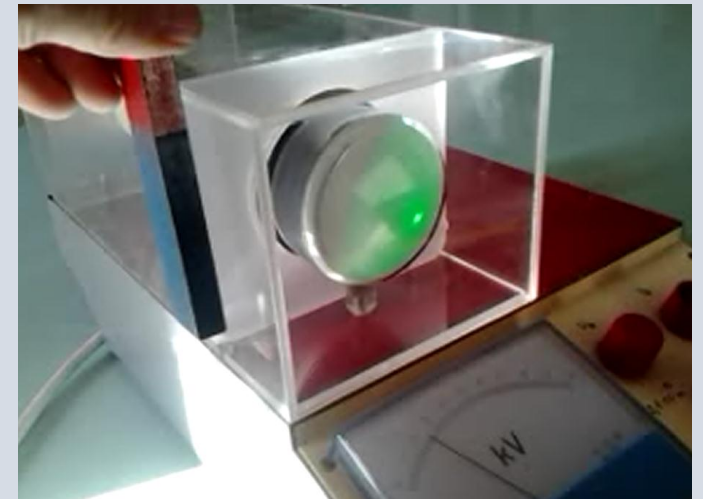
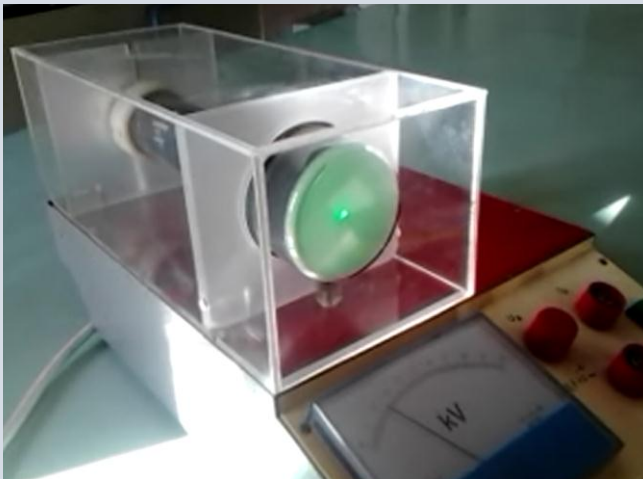
Oldal síkjára merőleges
befelé mutató áramirány

Oldal síkjára merőleges
felénk mutató áramirány

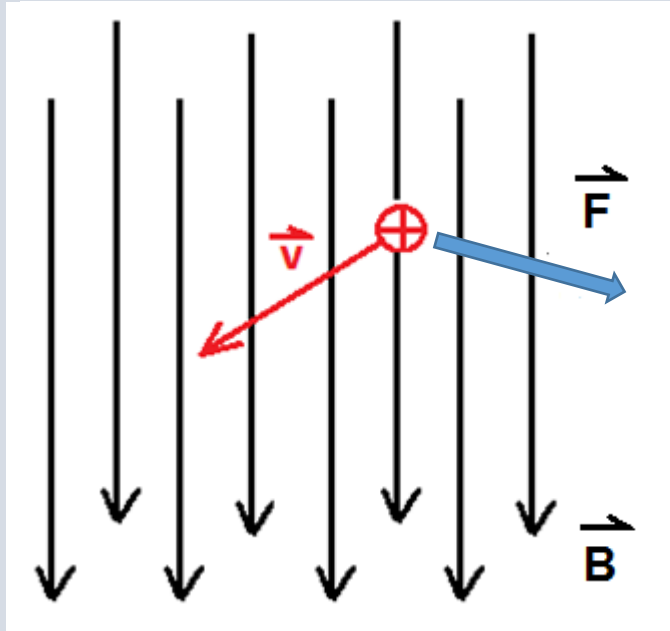
A hagyományos TV képcsőekben tekercspárok eltérítő mágneses tere irányította az elektronsugarakat.

A katódsugárcsőben mozgó elektronok a közeledő mágnes hatására (pólustól függően) eltérülnek eredeti irányuktól.

A mágneses tér az indukcióvonalakkal nem párhuzamosan mozgó töltésekre erővel hat

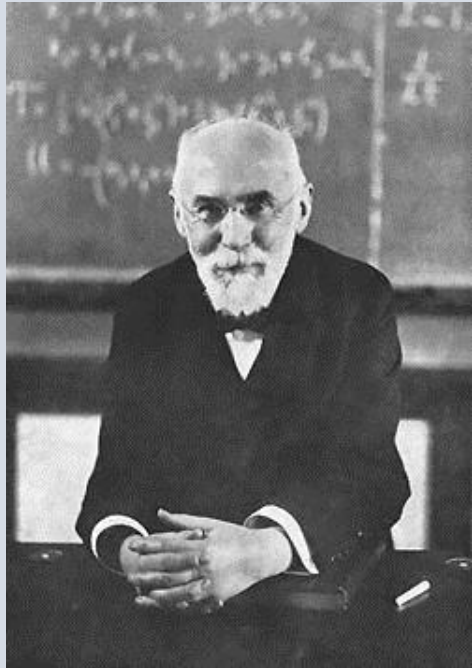
[video](#)

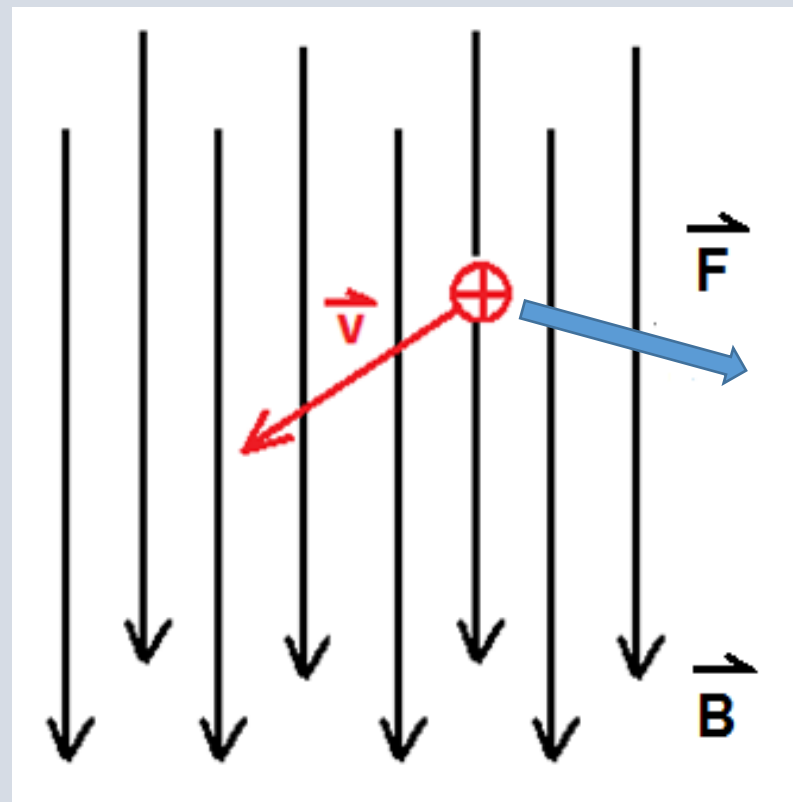
A töltésre ható erő a **Lorentz erő**

Lorentz erő

A mágneses mező által a mozgó töltésre kifejtett erőt **Hendrik Lorentz** (1853 – 1928) holland fizikusról Lorentz erőnek nevezzük.

A töltésre ható erő a **Lorentz erő**

Ha a sebesség **merőleges** az indukció irányára az erő nagysága:

$$\mathbf{F} = Q \cdot \mathbf{v} \cdot \mathbf{B}$$

Q: a töltés nagysága,

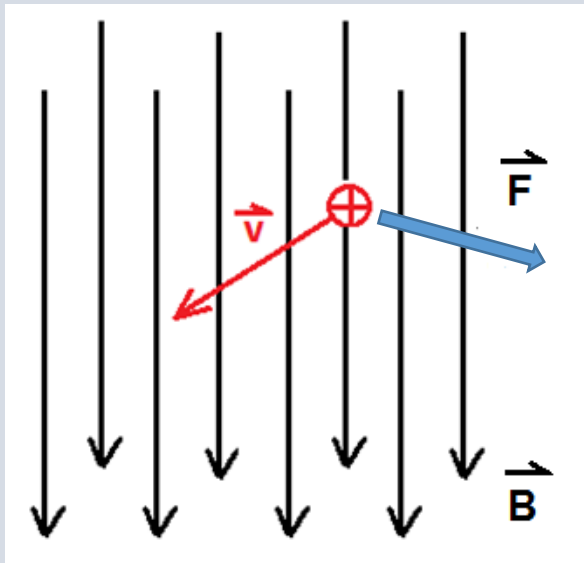
v: a töltés sebessége,

B: a mágneses indukció nagysága

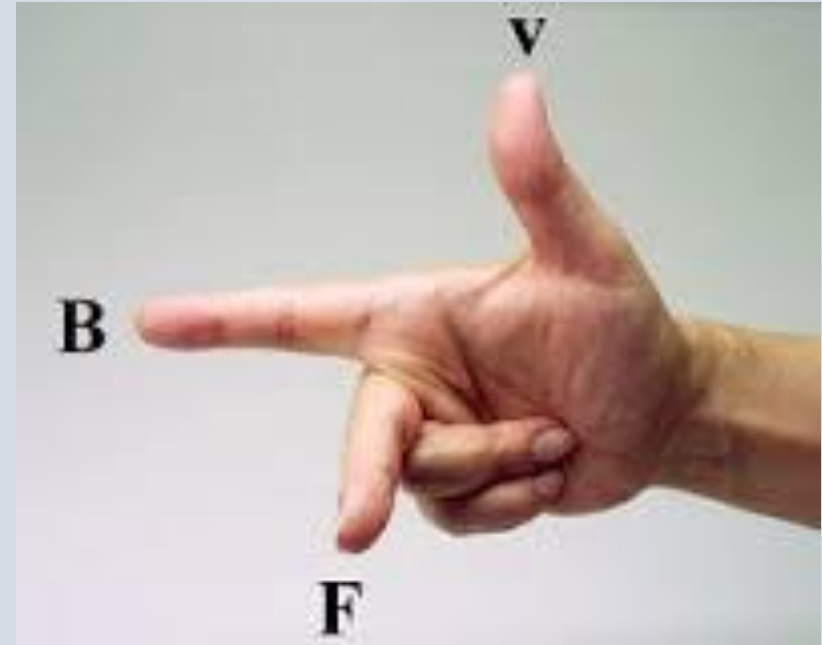

Ismét **jobbkez szabály!**

A mágneses tér által kifejtett erő akkor lesz maximális, amikor a töltés az **indukcióvonalakra merőlegesen mozog.**

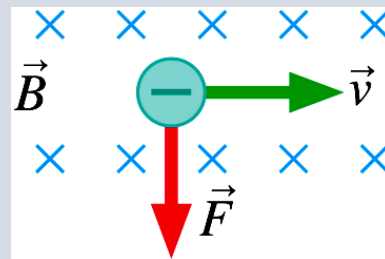
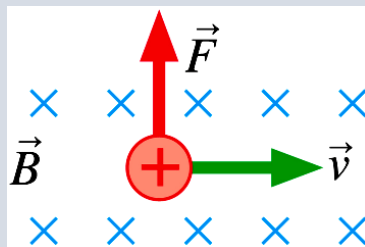

Ekkor az $\vec{F}$ erő iránya merőleges $\vec{v}$ és $\vec{B}$ síkjára.

Indukcióvonalakra merőleges nézet.

Kétdimenziós ábrázolás:

Ha $\vec{v}$ és $\vec{B}$ merőleges az erőhatás nagysága:

$$\mathbf{F} = \mathbf{Q} \cdot \mathbf{v} \cdot \mathbf{B}$$

Az erő irányának meghatározása jobbkez szabállyal történik.

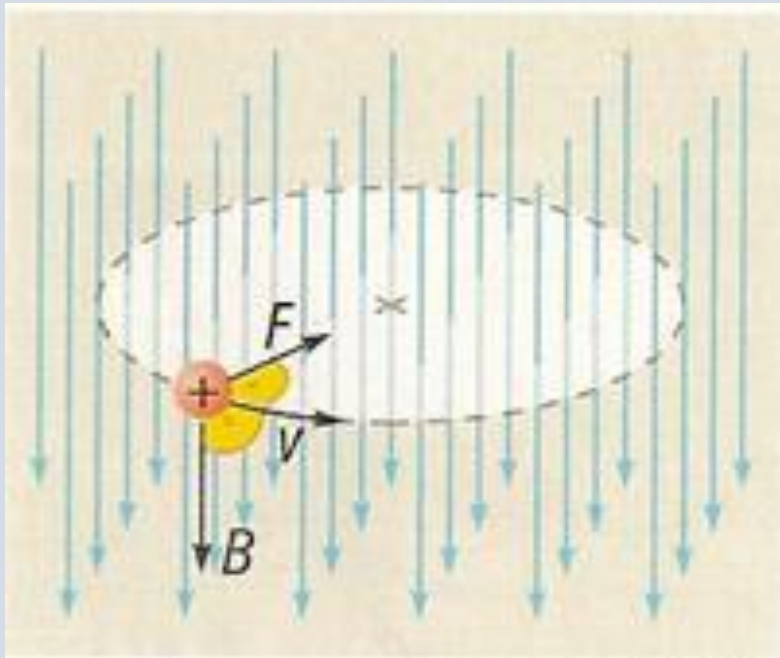
Mágneses térben mozgó töltésre ható erő nagysága és iránya

Kiegészítés: Ha a sebesség nem merőleges az indukcióvonalakra, akkor a sebesség indukcióvonalakra merőleges komponensével kell számolni.

$$F = Q \cdot v \cdot B \cdot \sin\alpha \text{ (jobboldali ábra)}$$

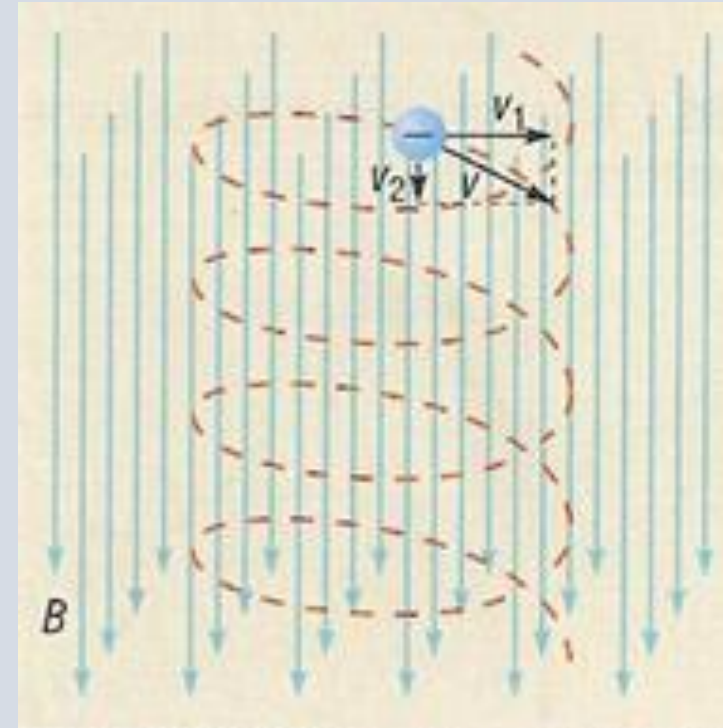
Mozgó töltések homogén mágneses térben

Homogén mágneses mezőben az indukcióvonalakra merőleges sebességű részecske körpályára kényszerül.

$$F_{cp} = F_L$$

$$r = \frac{m \cdot v}{B \cdot Q}$$

Homogén mágneses mezőbe a töltés általában nem merőlegesen érkezik. Ilyenkor a részecske spirál pályán mozog.

Feladat

Mekkora erő hat a 0,05 T erősségű homogén mágneses indukciójú térbe az indukcióvonalakra merőlegesen $3 \cdot 10^4 \frac{m}{s}$ sebességgel beérkező $6 \cdot 10^{-3} C$ töltésre?

Milyen pályán fog mozogni a töltés?

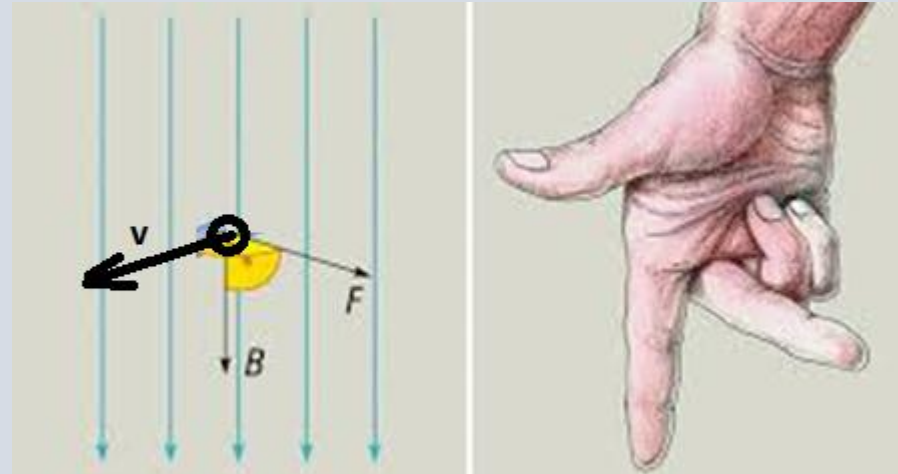
Adatok:

$$B = 0,05 \text{ T}$$

$$v = 3 \cdot 10^4 \frac{m}{s}$$

$$Q = 6 \cdot 10^{-3} C$$

$$F = ?$$

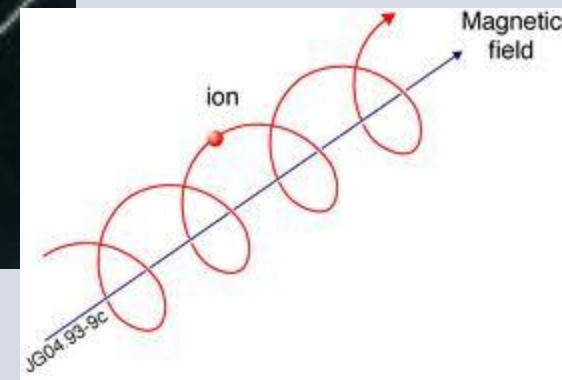
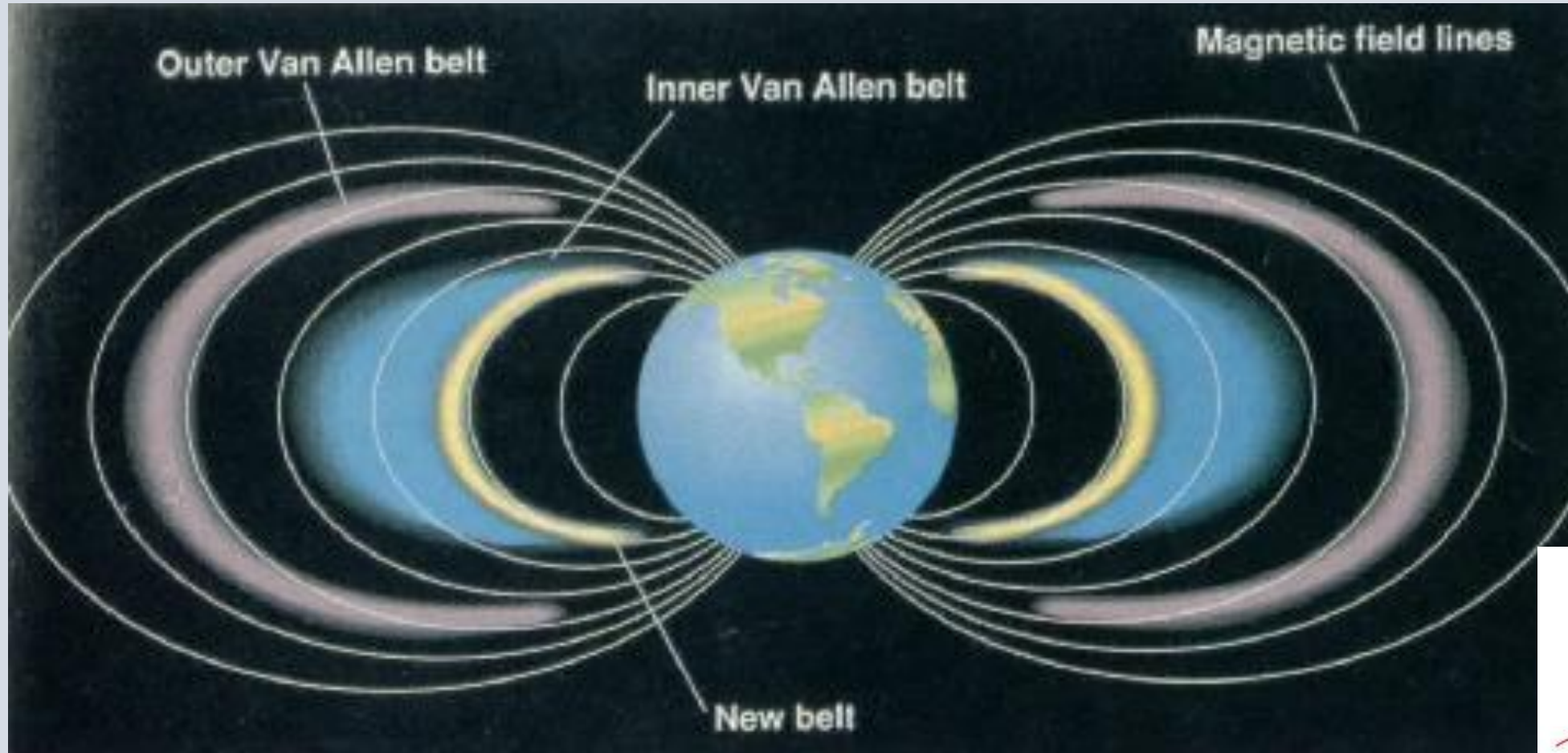
Megoldás:

$$F = Q \cdot v \cdot B = 6 \cdot 10^{-3} C \cdot 3 \cdot 10^4 \frac{m}{s} \cdot 0,05 \text{ T} = 9 \text{ N}$$

A töltés körpályán fog mozogni.

A Föld felé áramló töltött részecskék eltérülése a Föld mágneses terében

[video](#)

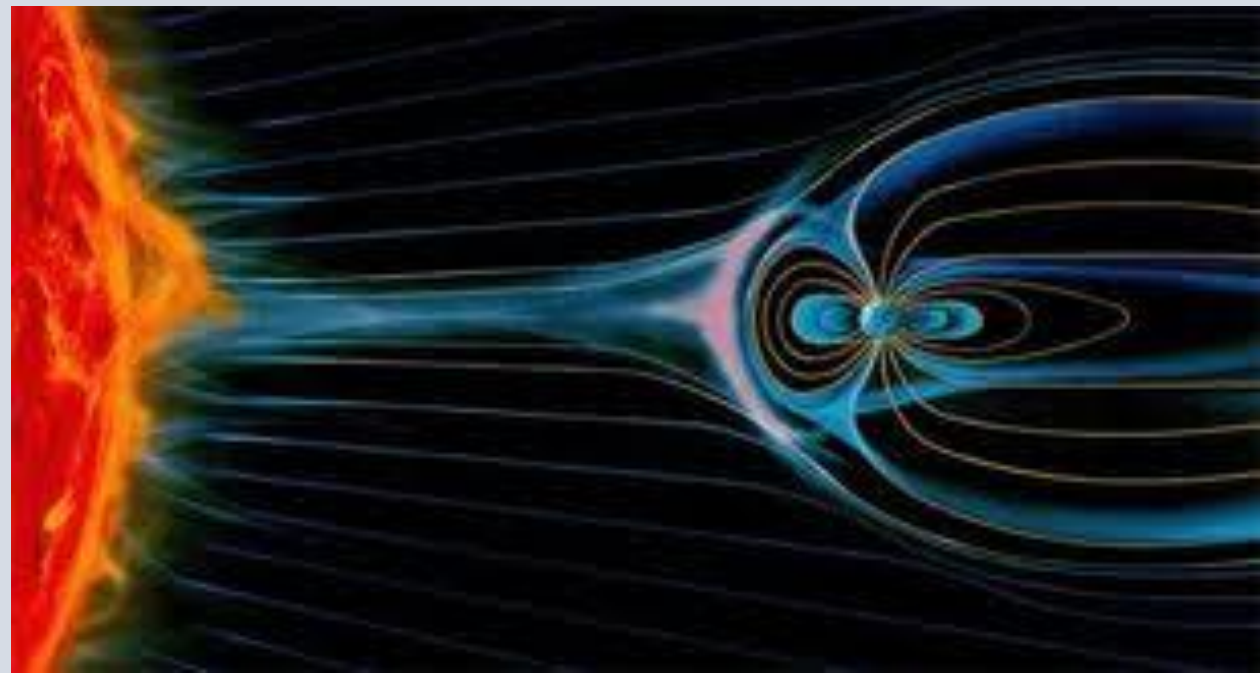
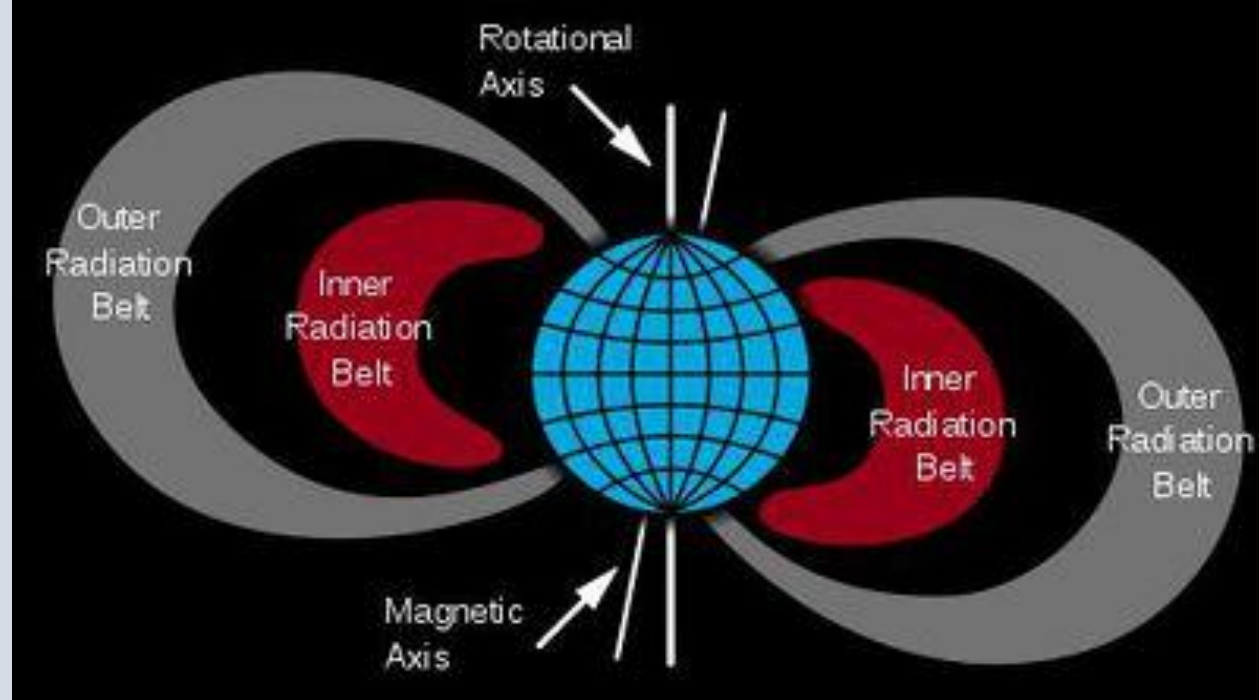
Kiegészítések : A Föld mágneses tere védelmet jelent

A Föld mágneses terének igen fontos szerepe van a **földi élet védelmezésében** is. A világűrből érkező vagy a légkör felső rétegeiben a kozmikus sugárzás hatására keletkező ionok ill. egyéb töltött részecskék felfűződnek a Föld mágneses indukciós erővonalaira, azok mentén helikális pályán mozognak a pólusok között oda-vissza.

Azok a részecskék okozzák az **északi fényt**, amelyek a mágneses tér mentén haladva végül becsapódnak a légkörbe. A mágneses erőter vonalai által "becsapdázott" részecskék sokasága egy **Van Allen övnek** nevezett **védőernyőt képez** (felső ábra) bolygónk körül, amely megszűri a világűrből érkező UV ill. kozmikus sugárzást.

Ez a védőernyő azonban **nem csak a bioszférát védi, hanem műszereinket, számítógépeinket és műholdjainkat** is. E nélkül a védelem nélkül a kozmikus sugárzás tönkretenné a processzorokat, az elektromágneses viharok pedig, amelyeket pl. a napszél okozna, használhatatlanná tenné az elektronikus távközlést (pl. mobiltelefon, vezetékes hálózatok, GPS, stb.) A nagysebességű töltött részecskékből álló napszél természetesen módosítja bolygónk mágneses terének szerkezetét is; ezt mutatja az alsó ábra (fantáziakép).

(https://fizipedia.bme.hu/index.php/Elektromos_töltésekmozgása_statikus_mágneses_térben)

Sarkifény

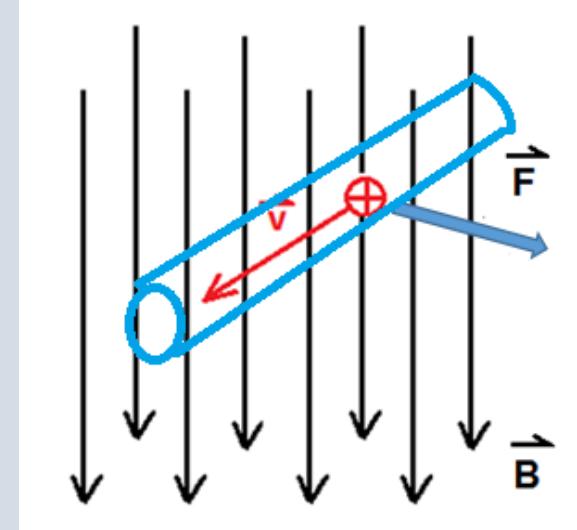
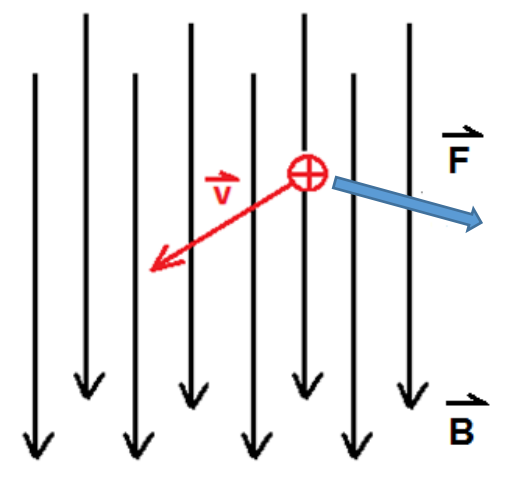
Sarki fény akkor keletkezik, amikor a napszél annyira felkavarja a magnetoszférát, hogy töltött részecskék hatolnak be a napszélből és a magnetoszférából a felső légkörbe, a Föld mágneses mezejének csapdájában energiájuk egy részét átadják a légkörnek. A légkör összetevői emiatt ionizálódnak és gerjesztődnek, így fényt bocsátanak ki különböző színekben.

Két lényeges különbség az elektromos és mágneses tér között

- 1. Mágneses pólusok nem választhatók szét. Az elektromos töltések szétválaszthatók.**
- 2. A mágneses tér csak a mozgó elektromos töltésekre hat erővel. Az elektromos tér hat erővel a nyugvó és mozgó töltésekre egyaránt.**

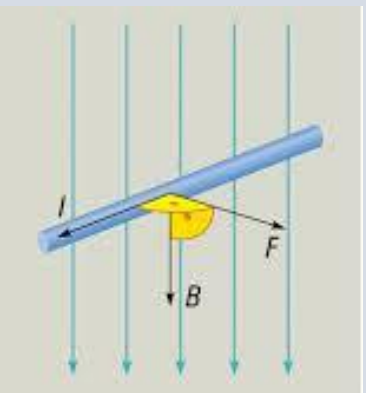

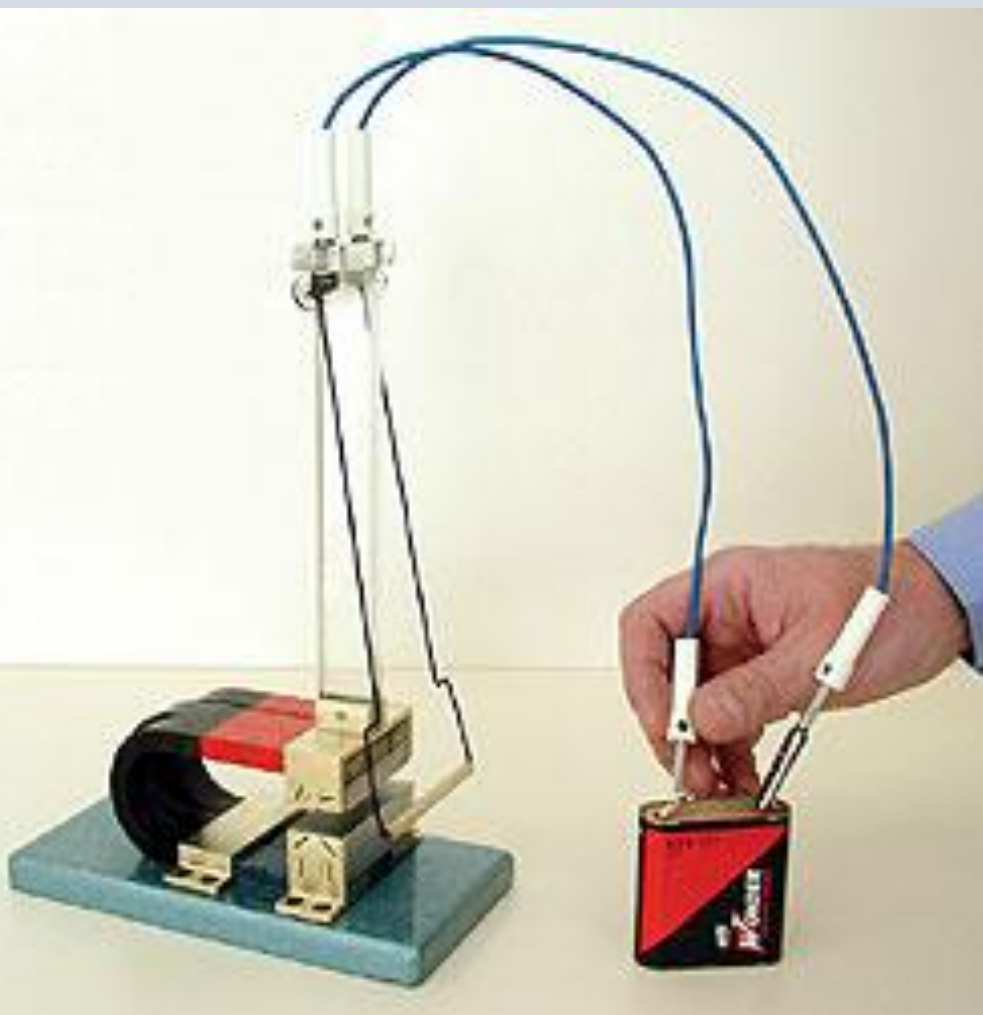

Áramátjárta vezető mágneses térben

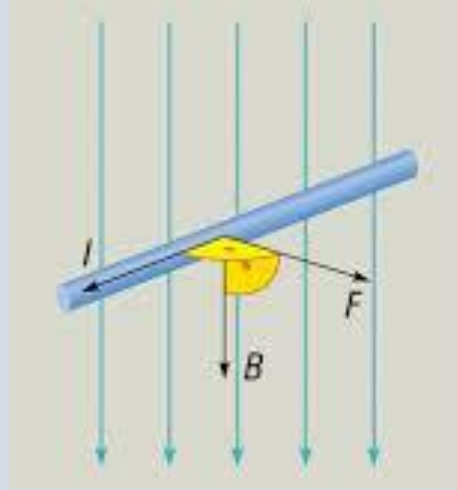
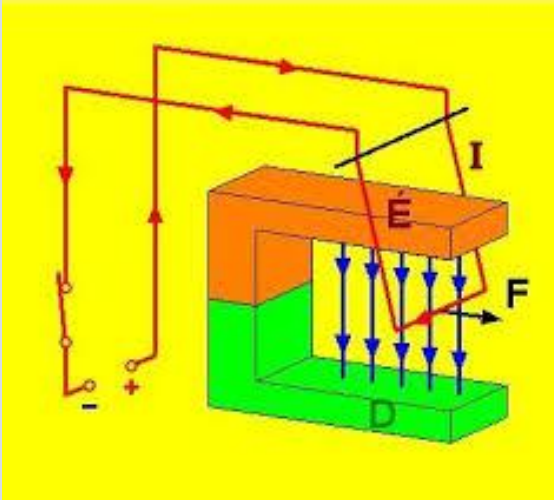
A mágneses térben az indukcióvonalakkal nem párhuzamosan mozgó töltésekre erő hat. Ez nyilván **igaz akkor is**, amikor a töltések vezetőben haladnak.

Ha az ábrákon lévő vezetőkre áramforrást kapcsolunk azok a mágneses tér hatására hintához hasonlóan kilendülnek.

Áramvezetőre ható erő mágneses térben

Az erőhatás irányának meghatározása **ismét jobbkéz szabállyal** történik.

*A mágneses térben az áramátjárta vezetőre erő hat, amikor a vezető **nem párhuzamos helyzetű** az indukciójonalakkal.)*

*Az erőhatás nagysága **maximális**, ha az áram iránya merőleges az indukciójonalakra.*

$$F = I \cdot B \cdot l$$

***I** : vezetőben folyó áram*

***B** : mágneses indukció*

***l**: a vezető mágneses **térben lévő** hossza*

Kiegészítés: Ha a vezető iránya nem merőleges az indukciójonalakra, akkor a vezető szakasznak az indukciójonalakra merőleges vetületének hosszát vesszük számításba. $F = B \cdot I \cdot l \cdot \sin\alpha$, ahol α a vezetőnek az indukciójonalakkal bezárt szöge.

Feladat

Hosszú egyenes vezetőt helyezünk el a homogén $0,8 \frac{V \cdot s}{m^2}$ indukciójú mágneses mezőben az indukcióvonalakra merőlegesen. A vezető 50 cm-es darabjára 6 N erő hat. Mekkora a vezetékben folyó áram erőssége?

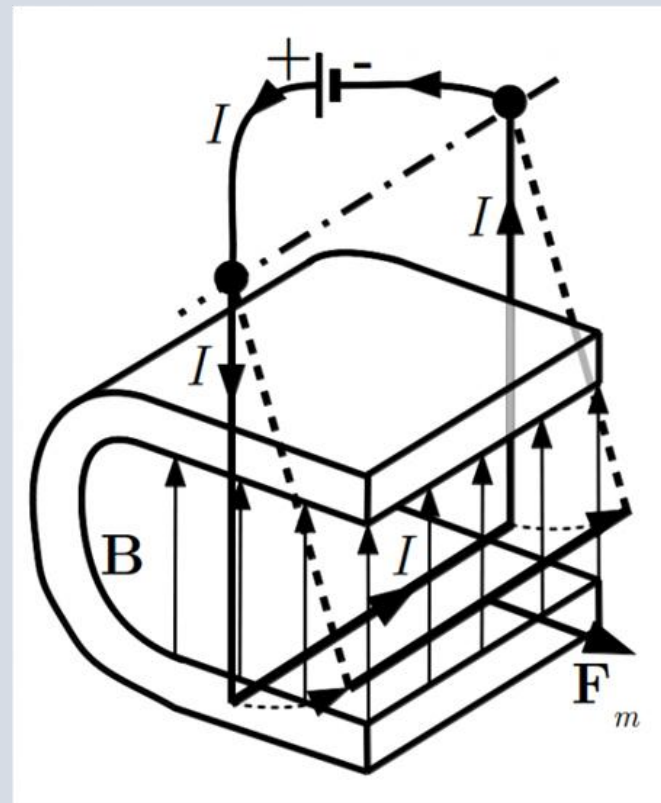
Adatok:

$$B = 0,8 \text{ T} = 0,8 \frac{V \cdot s}{m^2}$$

$$l = 50 \text{ cm} = 0,5 \text{ m}$$

$$F = 6 \text{ N}$$

$$I = ?$$

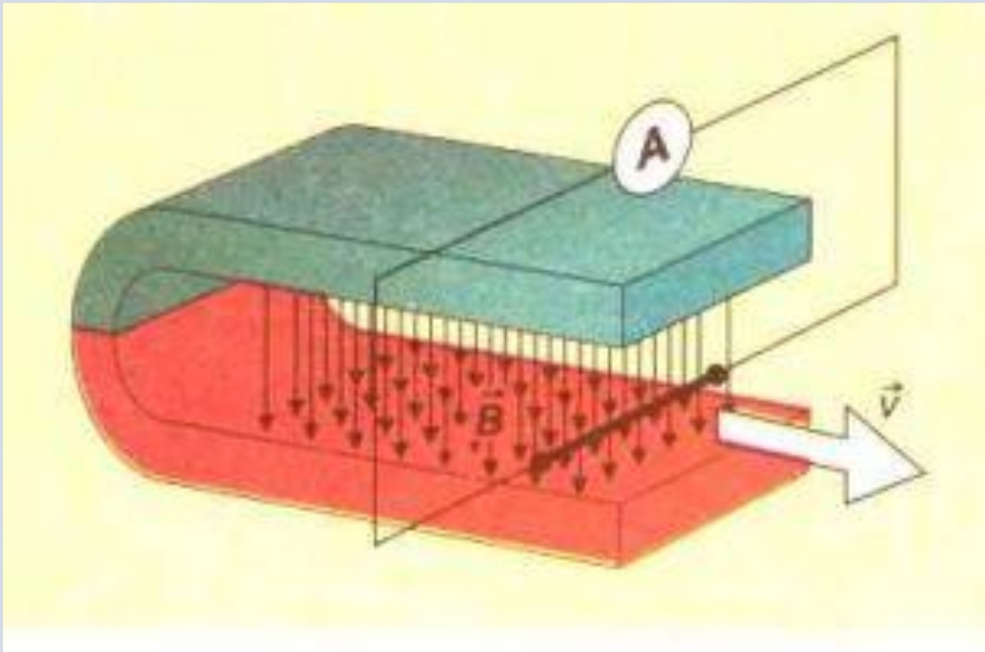
Megoldás:

$$F = I \cdot B \cdot l \text{ -ből}$$

$$I = \frac{F}{B \cdot l} = \frac{6 \text{ N}}{0,8 \frac{V \cdot s}{m^2} \cdot 0,5 \text{ m}} = 15 \text{ A}$$

Mozgási indukció

Mi történik a mágneses térben mozgó áramátjárta vezetővel?

Homogén mágneses mezőben az indukcióvonalakra merőlegesen mozgó vezetőben **feszültség indukálódik**. Ez a jelenség a **mozgási indukció**.

Ha a vezető és a sebesség merőlegesek az indukcióvonalakra:

$$U = B \cdot l \cdot v$$

Ahol:

U : az indukálódott feszültség

B : mágneses indukció nagysága

l : a vezető térben lévő hossza

v : a vezető sebessége

Kiegészítés: Ha l és v nem merőlegesek az indukcióvonalakra, akkor mindkettőnek az indukcióvonalakra merőleges komponensével kell számolni.

Feladat

A Föld mágneses mezejében ($B = 2 \cdot 10^{-5} \text{T}$) egy 0,75 m hosszú vezető mozog az $3 \frac{\text{m}}{\text{s}}$ sebességgel az indukcióvonalakra merőlegesen.

Mekkora feszültség indukálódik a vezetőben?

Adatok:

$$B = 2 \cdot 10^{-5} \text{T} = 2 \cdot 10^{-5} \frac{\text{Vs}}{\text{m}^2}$$

$$v = 3 \frac{\text{m}}{\text{s}}$$

$$\underline{l = 0,75 \text{ m}}$$

$$U = ?$$

Megoldás:

Az indukcióvonalakra merőlegesen mozgó vezetőben indukálódott feszültség:

$$U = B \cdot l \cdot v$$

Innen:

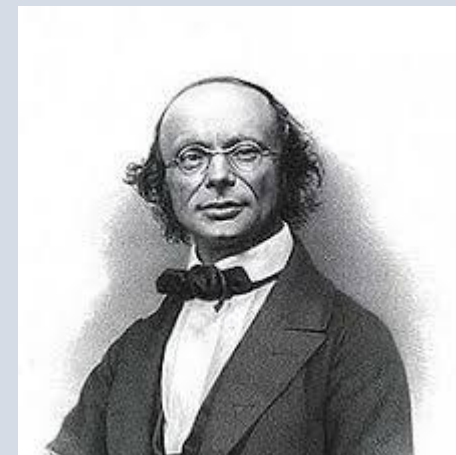
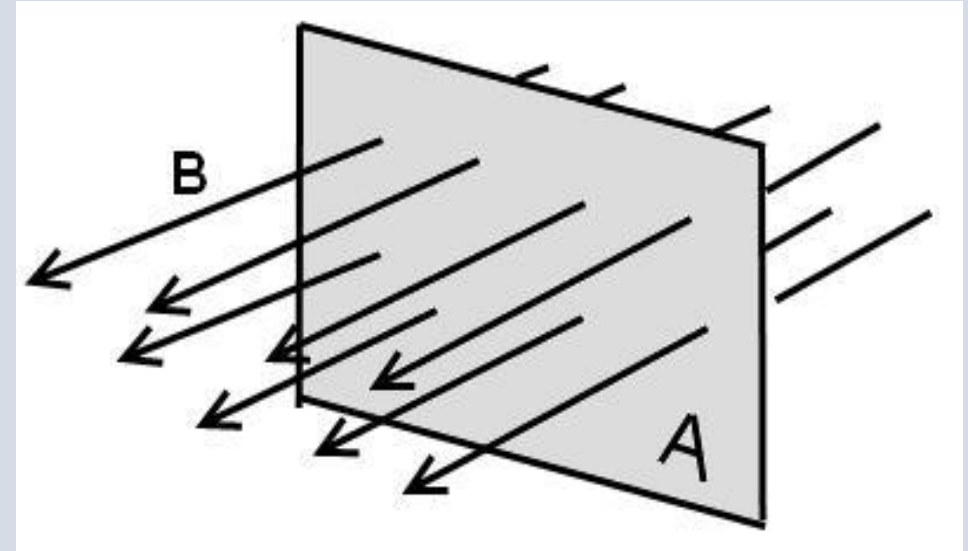
$$U = B \cdot l \cdot v = 2 \cdot 10^{-5} \frac{\text{Vs}}{\text{m}^2} \cdot 0,75 \text{ m} \cdot 3 \frac{\text{m}}{\text{s}}$$

$$U = 4,5 \cdot 10^{-5} \text{V}$$

Mágneses fluxus

Szemléltessük a felületen áthaladó indukcióvonalak sűrűségét:

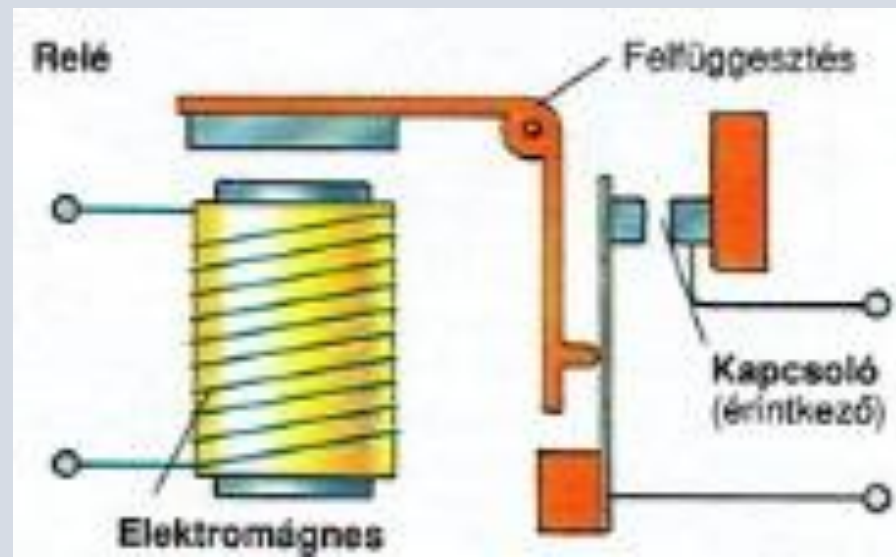
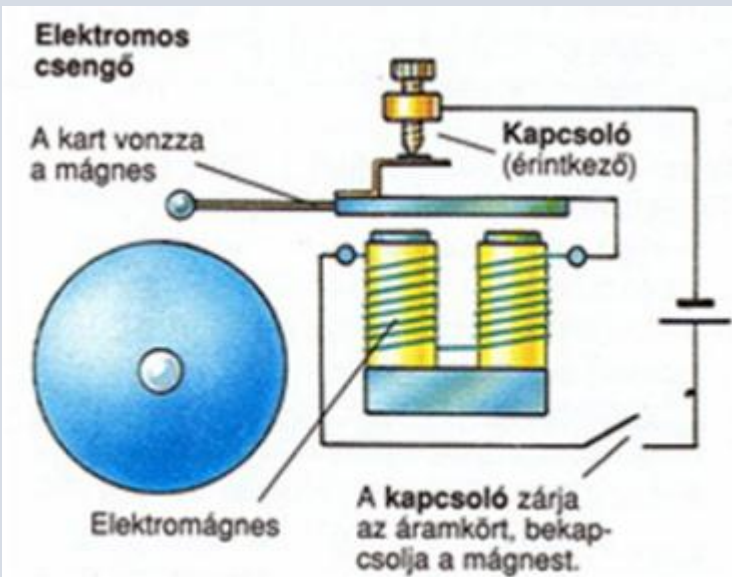
- Egy „A” felületen áthaladó összes mágneses indukcióvonal számával meghatározott fizikai mennyiséget az „A” felület mágneses fluxusának nevezzük. A **mágneses fluxus** jele: Φ (fí).
- $\Phi = \mathbf{B} \cdot \mathbf{A}$.
- A mágneses fluxus mértékegysége a weber (Wb). *Wilhelm Weber* emlékére.
- $1 \frac{Vs}{m^2} \cdot m^2 = 1 Vs = 1 Wb$
- Ha az indukció nem merőleges a felületre, akkor az indukcióvektor felületre **merőleges összetevőjével** kell számolni.

Wilhelm Weber (1804 – 1891)

Áramátjárta tekercsben lévő mágneses indukció

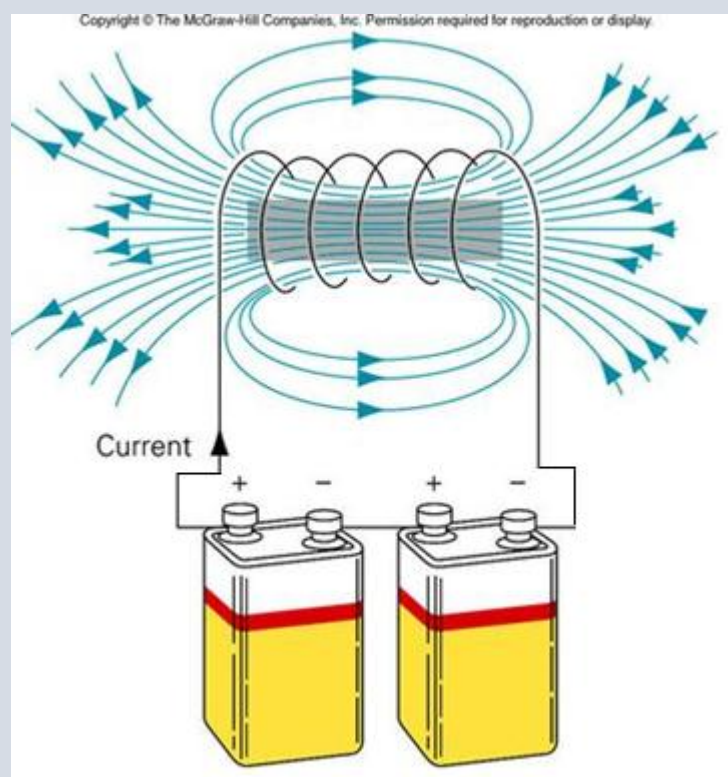
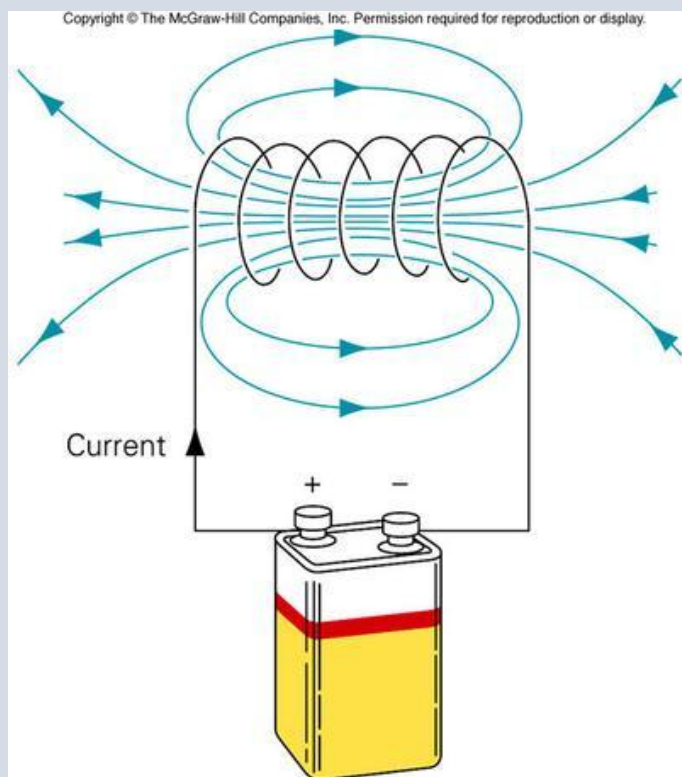
Elektromágnes

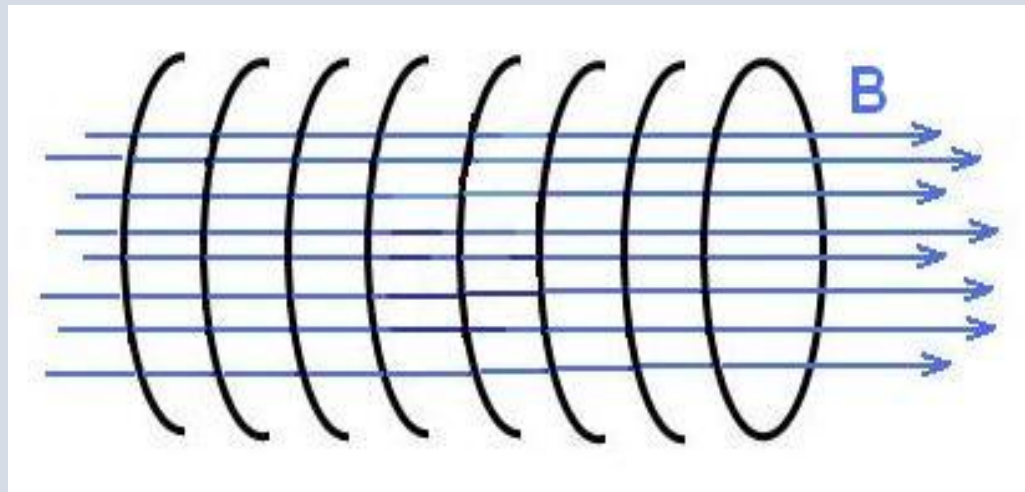
Elektromágnes

Az áramátjárta tekercsben létrejövő mágneses tér miatt a tekercs az **állandó mágneshez hasonlóan viselkedik**. A mágnes erőssége függ a tekercsben folyó áram erősségétől.

Mágneses indukció áramátjárta tekercs belsejében (B)

Vákuumban (levegőben):

l a tekercs hossza

$$B = \mu_0 \cdot \frac{N \cdot I}{l}$$

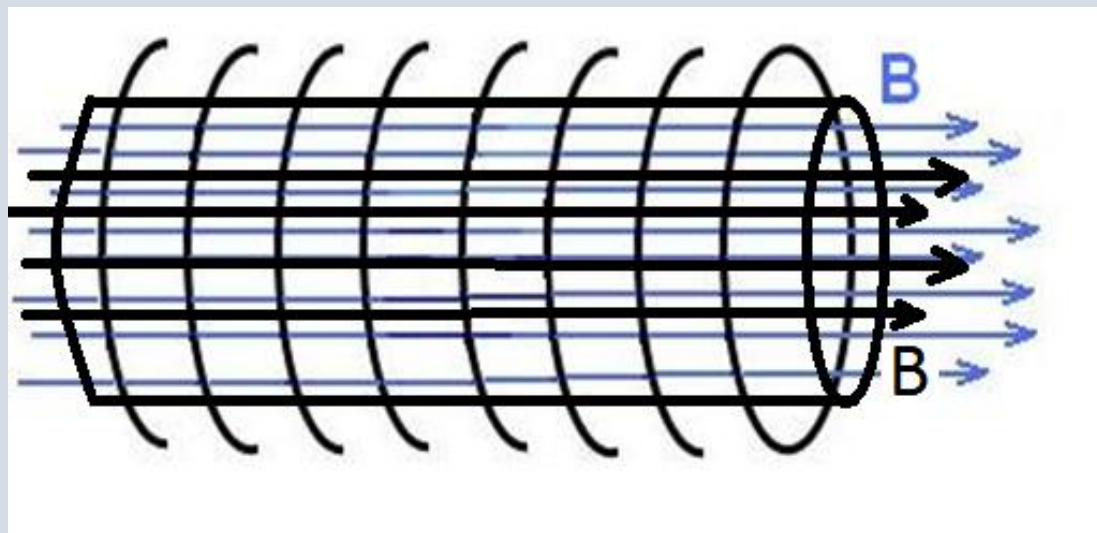
B a tekercs belsejében mérhető indukció nagysága

- μ_0 vákuum permeabilitása

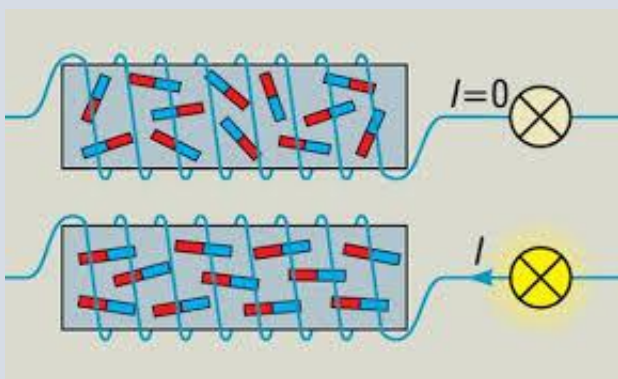
$$\mu_0 = 4 \cdot \pi \cdot 10^{-7} \frac{Vs}{Am}$$

- N a tekercs menetszáma
- l a tekercs hossza (nevezőben)
- I a tekercsbe folyó áram erőssége

Hogyan változik az indukció értéke, amikor a tekercsben nem vákuum van?

l a tekercs hossza

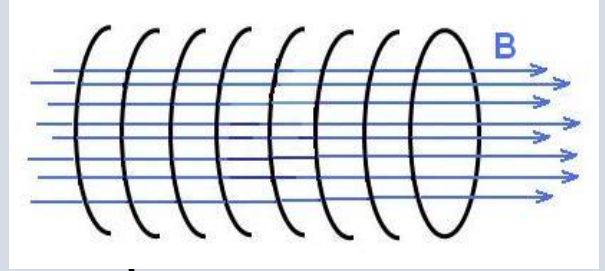

Ha a tekercsben nem levegő van, akkor **jelentősen megváltozhat** az indukció értéke:

$$B = \mu \cdot \mu_0 \cdot \frac{N \cdot I}{l}$$

μ a tekercsben lévő anyagra jellemző állandó (vákuumban $\mu = 1$, de vasmag esetében akár 5000 is lehet)

- N a tekercs menetszáma
- l a tekercs hossza (nevezőben)
- I a tekercsbe folyó áram erőssége

Feladat

- Mekkora lesz a mágneses indukció abban a légmagos tekercsben, amelyben 30 mA áram folyik, 100 menetes és a tekercs hossza 10 cm?

Adatok:

$$\mu_0 = 4 \cdot \pi \cdot 10^{-7} \frac{Vs}{Am}, \quad \mu=1$$

$$I=30 \text{ mA}$$

$$l=10 \text{ cm}=0,1 \text{ m}$$

$$\underline{N=100}$$

$$B=?$$

Megoldás:

$$\begin{aligned} B &= \mu \cdot \mu_0 \cdot \frac{N \cdot I}{l} = 4 \cdot \pi \cdot 10^{-7} \frac{Vs}{Am} \cdot \frac{100 \cdot 3 \cdot 10^{-2} A}{0,1 \text{ m}} = \\ &= 3,76 \cdot 10^{-5} \frac{Vs}{m^2} = 3,76 \cdot 10^{-5} \text{ T} \end{aligned}$$

Elektromágnes a gyakorlatban

Az elektromágnessel óriási vasdarabokat fel tudnak emelni. Az áram ki- és bekapcsolásával szabályozható a működése.

[video 1 \(elektromágnes alkalmazásai\)](#)

[video 2 \(Ampere és elektromágnes\)](#)

Mágneses vasút

[Holland mágneses vasút \(video\)](#)

[Levitáció=lebegés \(video\)](#)

Japán kísérleti mágneses vasút